

CARTA CONSTITUCIONAL DE RAMÓN BERENGUER I DE BARCELONA (Vers 1060)

He exposat ja en altre indret que dintre el conglomerat de textos legals diversos que constitueix la darrera forma de la compilació dels Usatges de Barcelona, hi ha una carta constitucional del comtat barcelonès, la qual resulta el monument més antic i la base fonamental del vell dret públic català. Dintre la successió cronològica dels textos legals promulgats pel comte Ramón Berenguer I, he atribuït la data aproximada de 1060 a la indicada carta constitucional. És aquesta el segon dels actes legislatius del comte esmentat: però en quant a importància li correspon probablement la primera categoria. Avui intento presentar aquí una reconstrucció conjectural d'aquesta gran constitució de Ramón Berenguer el Vell, agrupant els articles dels Usatges que crec formaven part d'ella. Ja he indicat en altre lloc les circumstàncies en les quals es produí l'activitat legislativa del comte Ramón Berenguer I: havent reincorporat al comtat de Barcelona els territoris que son pare havia deixat als altres dos germans; havent solventat les diferències amb la seva avia (la qual morí poc després); havent pacificat el comtat un cop dominades les revoltes interiors; promulgades per ell, en funció de legislador i assistit dels seus magnats, les normes judicials i feudals dels *Usualia*; posats sota la seva senyoria o en estreta relació d'aliança altres comtes catalans; vencedor de diversos reis sarraïns i estimada en molt la seva amistat pel de Dènia, Ramón Berenguer havia arribat a l'apogeu del seu poder i del seu prestigi i estava en el millor moment per

donar una consagració legal a l'enaltiment de l'autoritat pública. En aquest moment, doncs, en que el comte de Barcelona havia reforçat considerablement el seu poder, és quan promulgà la gran constitució que esdevindria el fonament orgànic de les lleis del Principat.

Aquesta constitució no sembla pas que hagi estat el resultat d'una crisi; al menys no'n tenim indicis. Cal buscar més aviat en la vocació legislativa del comte Ramón Berenguer I la explicació de la multiplicitat de lleis que promulgà, responnent, això sí, a una necessitat del país en aquell moment d'estructuració.

L'examen de la forma de redacció dels diversos articles de la compilació darrera dels Usatges de Barcelona i la consideració de la posició que dins d'aquesta ocupen, així com de la matèria que regulen i del caràcter que'ls hi és propi, permeten al meu entendre d'assenyalar una essencial igualtat d'estil i una tendència i finalitat comunes entre els articles 64-68, 62, 98-99, 72-74, 93, 94, 16 i 80, els quals apareixen notoriament enllaçats entre si i poden ésser agrupats orgànicament formant un nucli legal bàsic. Aquesta reconstitució probable de la vella carta constitucional integrada pels articles al·ludits, extrets de la compilació general dels Usatges de Barcelona, és la que presento a continuació.

Evidentment manca a aquesta llei fonamental un pròleg o encapçalament, que per força degué existir però que s'ha perdut. En aquest pròleg hi hauria indubtablement la titulació dels comtes barcelonesos Ramón i Almodis, precedida sens dubte d'una invocació i d'algun preàmbul teòric al·lusionant a la potestat legislativa del príncep i justificatiu de la promulgació de la llei.

Que l'usatge 64: *Quoniam per iniquum*, devia ésser el primer capítol de la gran constitució de Ramón Berenguer I em sembla ben notori; la seva fórmula inicial i la repetició que hi ha en ella dels noms dels comtes ho demostren suficientment. Per altra part la indicació *sepedicti principes* referent a Ramón i Almodis és la prova inequívoca de que a aquest capítol primer precedia un pròleg. També resulta prou clar que els Usatges 65 y 66 formaven un tot amb el 64, vist l'enllaç general amb que apareix llur redacció.

El príncep, o sia el comte de Barcelona, és presentat en aquest article (i en els demés de la gran constitució) amb la potestat sobirana, investit de les atribucions propies de la suprema autoritat política. El príncep just i lleal ressalta, ademés, amb relleu insuperat, com a sosteniment i protector fonamental de la societat i del país; i tots els homes, de qualsevol estament que siguin, habitants en la seva terra, deuen ajudar-lo a mantenir la seva paraula, a governar rectament i a observar fidelment els tractats de pau i les treves; tots deuen respectar el que per ell és salvaguardat i particularment els castells que prengui sota la seva custòdia directa, i ningú no pot alterar la moneda, la qual és altra de les regalies propies del comte-marqués de Barcelona. Que aquest posseïa ja en tota plenitud no solament les funcions de govern sino també el poder legislatiu, és cosa que resulta pràcticament demostrada pel fet mateix d'exercir-lo Ramon Berenguer I múltiples vegades, amb la major solemnitat i regulant les matèries més transcendents de la vida civil; les diverses lleis promulgades per ell, i particularment aquesta gran constitució, en son la prova manifesta. En el comte-príncep resideix també, segons els capítols I, V y VI d'aquesta llei fundamental, la potestat judicial, que en l'ordre criminal li és exclusivament reservada; ell és el cap superior de l'administració de justícia i per a les causes que hagi de judicar està assistit d'una cort, en la qual hi ha magnats i prelats, savis i jutges. Al comte-príncep de Barcelona corresponen així mateix les supremes atribucions militars; a la seva crida ha d'acudir prest tothom que estigui en edat i aptitud de guerrear, per auxiliarlo, en defensa seva y de la terra, contra els enemics que l'ataquessin. A la seva potestat pertoca també la seguretat dels camins, la salvaguarda dels viatgers i mercaders, la protecció dels vaixells en el litoral marítim propi, que era llavors el comprés entre Cap de Creus i Salou. Al seu domini eminent pertanyen les vies públiques, les aigües corrents i les fonts, els prats i pasturatges, els boscos i garrigues, i les roques; havent-ne però de cedir lliurement al poble llur aprofitament o emoriu. Les roques o cims, no obstant, donada la seva importància estratègica en aquella època d'esclat del feudalisme, no podien servir per a

edificar-hi al damunt cap forteresa o castell, església o monestir (fos qui fos el qui les posseís alodialment o en feu) sense llicència i assessorament del príncep. Tals són, exposades en línies generals, les principals regles constitucionals promulgades per Ramón Berenguer I en la llei fonamental esmentada. Aquesta és la carta bàsica del dret públic antic de Catalunya.

Cal fer present que abans d'aquest remarcable monument legal, que conté els principis originaris del sistema del poder públic de la Catalunya antiga, havia estat atorgat en 1025 pel comte Berenguer Ramón I el primer document de les llibertats ciutadanes de Barcelona; que les normes consuetudinàries típiques de l'organització feudal de la Marca foren consignades vers 1058 per Ramón Berenguer I en els seus *Usualia* (el primer dels cossos legals per ell promulgats); i que diversos principis capdals del dret civil català, subsistent avui encara, foren formulats pel mateix comte en els Usatges de 1068. Però l'arrel d'on havia d'anar surgint la estructuració política catalana medieval està en la gran constitució de Ramón Berenguer I. Ella va ésser la veritable pedra angular del regim de govern de l'antiga Catalunya. Heus aquí, tal com segueix, la conjectural reconstitució de la carta comtal indicada.

(Manca un prolec).

I

Quoniam per iniquum principem et sine veritate et sine iusticia perit omni tempore terra et habitatores ejus, propterea nos sepedicti principes Raymundus et Adalmodis, consilio et auxilio nostrorum nobilium virorum, decernimus atque mandamus ut omnes principes qui in hoc principatu nobis sint successuri habeant omni tempore sinceram et perfectam fidem et veram locucionem; ita ut omnes homines nobiles et ignobiles, reges, principes, magnates et milites, rustici et pagenses, mercerii et negotiatores, peregrini et camina tenentes, amici et inimici, christiani, sarraceni et judei et heretici, possint se fidare et credere in illis, non solum autem illorum personas set eciam civitates et castella et honorem et avere ac uxores et filios et cuncta que

habuerint, sine timore et absque ulla mala suspitione; et omnes homines nobiles et ignobiles, magnates, milites et pedites, marinarii et cursarii et monetarii, in illorum terra stantes vel aliunde advenientes, adjuvent predictos principes eorum fidem et locutionem tenere, custodire et gubernare per rectam fidem, sine engan et sine malo ingenio et sine malo consilio, in omnibus videlicet causis, tam in magnis quam in parvis; et inter cetera firmiter custodiatur ab eis pax et securitas quam principes dederint Hispanie et sarracenis, tam per terram quam per mare.

Simili modo firmissime observetur treuga et securitas quas preceperint principes inter inimicos teneri, quamvis ipsi inimici eandem treugam et securitatem ei non auctorizaverint.

Emparamentum quod fecerit princeps per se vel per nuntium suum, vel per sagionem suum, vel per sigillum, nemo sit ei ausus desempare, nisi primum fatigaverit se de directo in principe ad consuetudinem ipsius curie.

Moneta autem, tam auri quam argenti, ita diligenter sit servata ut nullo modo crescat in ere, nec miniatur auro vel argento, nec eciam penso.

Qui vero hec omnia vel unum ex hiis, scilicet pacem et treugam, emparamentum vel monetam, fregerit, violaverit seu falsaverit, quia tale malum est et tale dedecus quod nemo redigere potest vel emendare ad principem, ita stabiliendo precipimus ut persone eorum cum omni honore et avere veniant in manu principis ad faciendam suam voluntatem secundum consilium et laudamentum ipsius curie; quia fides et justitia et pax et veritas principis, quibus omne regnum gubernatur, regnum et plus quam regnum valent, et ideo nullus extimare potest vel debet alio quolibet precio vel emenda. Qui hec supradicta fregerit, emendet vel redirigat ad principem, nisi ut superius statuimus venire in manu sua.

II

Princeps namque si quolibet casu obsessus fuerit, vel ipse idem suos inimicos obsessos tenuerit, vel audiverit quemlibet regem vel principem contra se venire ad bellandum, et terram suam ad succurrendum sibi monuerit, tam per litteras quam

per nuncios vel per consuetudines quibus solet admoneri terra, videlicet per fumos, omnes homines, tam milites quam pedites, qui habeant etatem et posse pugnandi, statim ut hoc audiverint vel viderint, quam cicius poterint ei succurrant. Et si quis ei fallerit de juvamine quod sibi in hoc facere poterit, perdere debet in perpetuum cuncta que per illum habet; et qui honorem per eum non tenuerit, emendet ei fallimentum et deshonorem quem ei fecerit cum avere et sacramento manibus propriis jurando, quoniam nemo debet fallere ad principem ad tantum opus vel necessitatem.

III

Camini et strate per terram et per mare sunt de potestate et per illius deffensionem debent esse in pace et treuga per omnes dies et noctes, ita ut omnes homines tam milites quam pedites, tam mercerii quam negociatores, per illas euntes et redeuntes, vadant et revertantur quieti et securi, et sine ullo pavore, cum omnibus illorum rebus; et si quis illos requisierit, cederit, vulneraverit vel deshonoraverit in aliquo aut abstulerit eis aliquid de eorum rebus, deshonorem et malum quod illis fecerit in corpore emendet eis in duplo secundum illorum valorem et quod abstulerit restituat eis in duplum, et insuper donet ad potestatem tantum de suo avere vel honore ut jurejurando dicat super sanctum altare quod per deshonorem quod ei fecit amplius illi non debeat emendare.

Omnes quippe naves Barchinone venientes vel inde recedentes per omnes dies et noctes sunt in pace et treuga Domini vel sub deffensione barchinonensium principis de Capite de Crucibus usque ad portum Salodii; et si quis in aliquo eis male fecerit, per mandamentum principis sit illis redirectum in duplo, et principi suum deshonorem in duplo cum sacramento.

IV

Strate et vie publice, aque currentes et fontes vivi, prata et paschua, silve et garrice et roche, in hac patria fundate, sunt de potestatibus, non ut habeant per alodium vel teneant in do-

minio, sed ut sint omni tempore ad empramentum cunctorum illorum populorum, sine ullius contrarietatis obstaculo et sine aliquo constituto servicio.

Rochas namque habeant potestates in tali dominio ut quicumque eas habet in suo fevo vel in suo alodio, non condirigat super eas, nec juxta eas, fortitudinem aliquam, neque castrum, neque ecclesiam, neque monasterium, sine licencia et consilio principis. Quod si fecerit aliquis qui suum honorem habeat juratum principi, perjurus erit in hoc, sine aliqua intermissione, donec dimittat condireccionem.

Cequiam aque molendinorum que fluit ad Barchinonam mandamus esse intactam omni tempore. Et qui eam presumptive fregerit, componat principi centum uncias auri Valencie per unamquamque vicem; et qui in absconso hoc ad rigandum fecerit, componat principi per singulas vices ternas uncias auri predicti.

V

De justicia facere malefactoribus datum est solummodo potestatibus, scilicet de homicidiis, de adulteriis, de veneficiis, de latronibus, de raptoribus, de baustoribus et de aliis hominibus, ut faciant de illis, sicut eis visum fuerit, truncare pedes et manus, trahere oculos, tenere captos in carcere longo tempore, ad ultimum vero, si opus fuerit, eorum corpora pendere. Mulieribus eciam truncare nares et labia et aures et mamillas, et si necesse fuerit in ignem cremare. Et quia terra sine justicia non potest vivere, ideo datur potestatibus justiciam facere; et sicut datum est eis justiciam facere, sic licitum erit eis cui placuerit dimittere et perdonare.

Ex magnatibus vero, scilicet vicecomitibus, comitoribus sive vasvassoribus, nullus presumat deinceps ullo modo punire impios, id est pendere per justiciam, nec castrum contra principem noviter hedificare, nec fortitudinem tenere obsessam, nec debellare cum ingeniis, quod rustici dicunt fondibula, gossa et gatta, quia magnum dedecus esset potestati. Quod si fecerit, statim cum requisitus fuerit a principe castrum relinquat vel destruat, et fortitudinem ei reddat sine pejoramento, si captam illam habuerit, et cuncta malefacta que ibi fecerit emendet in duplo cui fecerit,

per districtum illius; et si milites vel alios homines ibi deprehenderit, solutus illos ei reddat. Postea vero emendet illi deshonorem quem ei in hoc fecerit, cum avere vel honore, per sacramentum manibus propriis jurando quod amplius ei emendare non debet; quia hec forcia non est concessa facere nisi potestatibus.

Captus a curia et missus in castro propter justiciam non exeat inde sine licentia. Quod si presumpserit, nisi forte mori timuerit, dampnum invasionis habebit; et reversus in castro emendet culpam quam habuit, sicut curia judicaverit.

VI

Judicium in curia datum, vel datum a iudice de curia electo, ab omnibus sit acceptum et omni tempore secutum; et nullus, aliquo ingenio vel arte, ausus sit recusare. Quod si fecerit vel facere voluerit, persona sua cum omnibus bonis que videretur habere veniat in manu principis, ad suam voluntatem faciendam. Qui iudicium curie recusat, curiam falsat; et qui curiam falsat, principem dampnat; et qui principem vult dampnare, punitus et dampnatus sit omni tempore, ipse et sua progenies; quia demens est et sine sensu qui sapientie et scientie curie vult resistere vel contrastare, in qua sunt principes, episcopi, abbates, comites et vicecomites, comitores et vassallos, philosophi et sapientes atque iudices.

F. VALLS TABERNER.